

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Mūsų publikacija

2013-10-01

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Publikacijos

AUTORIUS: Réka Madaras Takács

DATA: 2013-10

Mūsų publikacija

Réka Madaras Takács

Réka Madaras Takács - vengrų sinologė, tibetologė, vertėja. Straipsnis publikuotas jos parengtame šiuolaikinių tibetiečių rašytojų apsakymų rinkinyje „Langas į Tibetą“ („Ablak Tibetre“, Noran-Kiadó, 2008).

Asmenvardžiai rašomi pagal *Tibetan and Himalayan Digital Library* teikiamas transkripcijos gaires.

Moderniosios tibetiečių literatūros raida ir paradoksai

Iš vengrų k. vertė Rūta Viljamaa

Po 1950 m. „taikaus Tibeto išlaisvinimo“ visiškai pakito tibetiečių literatūros bruožai. Religinių tekstų vietą užėmė grožinė literatūra, radosi nauji, anksčiau Tibete nežinoti literatūros žanrai, kaip romanas ar novelė. Supaprastėjo ir pati kalba: klasikinę šventraščių kalbą pakeitė šnekamajai artimas stilius. Keisčiausias pokytis - vis daugiau tibetiečių rašytojų ėmė kurti nebe tibetiečių, o kinų kalba.

Tarp literatūros tyrinėtojų buvo paplitusi nuomonė, kad modernioji tibetiečių literatūra tėra Kinijos propagandos medžiaga - „paskaitos apie laimingą gyvenimą po išlaisvinimo“, - todėl jos ir netyrinėjo. 1996 m. išleistoje išsamioje tibetiečių literatūrai skirtoje studijoje¹ apie modernią literatūrą taip pat neužsimenama. Tik pastaraisiais dešimtmečiais šiuolaikiniai tibetiečių rašytojai ir jų kūryba vis dažniau patenka į visuotinės literatūros tyrinėtojų akiratį.

Nuo klasikų iki marksistinės estetikos

Tradicinėje tibetiečių visuomenėje itin vertinti rašytiniai šaltiniai ir gerbta rašto

žmonių veikla, kurią įkvėpė ir skatino religija. Budizmas skleidėsi įvairiuose grožinio pobūdžio tekstuose: filosofiniuose traktatuose, apeigų aprašymuose, lamų biografijose. Nors būta ir pasaulietiškesnių tekstų – istorinių raštų, biografinės literatūros, aforizmų rinkinių, liaudies dainų ir pasakų, herojinių epų, tačiau ir juos persmelkė budistinė pasaulėjauta, tapusi vieninteliu kūrybinės raiškos kelrodžiu. Klasikinės tibetiečių literatūros scholastinis stilius ir leksika labai skyrėsi nuo šnekamosios kalbos. Iš praėjusių amžių tik lamos Zhapkaro (Zhabs dkar) biografijoje, parašytoje XIX a., ir kai kuriuose XX a. trečiojo dešimtmečio Gendūno Chömphelio (Dge 'dun chos 'phel) tekstuose esama šnekamosios kalbos apraiškų.

Iš klasikinės tibetiečių literatūros žinomas vienintelis romano bruožų turintis kūrinys, parašytas XIX a., sekant indu epo „Ramajanos“ stiliumi ir motyvais².

Remiantis Vakarų kultūroje priimtu grožinės literatūros supratimu, galima teigti, kad romano ar novelės pavidalo kūrinys, kaip originalus autoriaus vaizduotės vaisius, iki pat netolimos praeities Tibete praktiškai neegzistavo.

Komunistams užėmus valdžią, visuomeninis ir kultūrinis gyvenimas Tibete radikaliai pasikeitė. Kinijos vyriausybė Tibete įvedė ne tik administracinę bei politinę kontrolę, bet ir įdiegė socialistinę ideologiją, persmelktą materializmu ir technologinio progreso pažadais. Naujas režimas su įkarščiu skelbė, kad „Motina Tėvynė“ priima Tibetą į savo glėbį trokšdama „civilizuoti“ šį atsilikusį kraštą. Komunistai atėjo su apgalvotu kėslu išgalėti regione, pakeisti tradicinę santvarką ir vietinių žmonių sąmonę bei mąstymą. Tam buvo pasitelkti socialistiniai literatūros ir meno kanonai, kuriuos 1942 m. suformulavo Mao. Jie 1949 m. per pirmą Kinijos rašytojų ir menininkų suvažiavimą oficialiai priimti kaip vienintelis teisingas kūrybos metodas visiems Kinijos menininkams³. Šie kanonai vertė kūrėjus remtis socialistinio realizmo ir revoliucinės romantikos deriniu bei sekti „dvių pareigų“⁴ idėja.

Tibete rašymas tradiciškai buvo laikomas elitine veikla, pats tekstas – dėvas ir atitinkantis tam tikrus kanonus, kupinas religinių prasmų. Naujos meno kūrimo gairės skelbė visišką literatūros sekuliarizaciją ir politizaciją: liaudis terašo liaudžiai liaudies kalba. Kadangi tradiciškai Tibete raštuose vartota ne šnekamoji kalba, reikėjo imtis kalbos reformų. Tad literatams, pirmiausia religiniam Tibeto elitui, buvo pavesta atnaujinti kalbą taip, kad ji būtų tinkama komunizmo idėjų sklaidai. Jie sukūrė naują ideologinę terminiją, vertė propagandinę medžiagą, o ir patys ėmė rašyti, pirmiausia poeziją, naujos ideologijos dvasia. Buvo pamintas kalbos ir literatūros savarankiškumas, pažeista natūrali jų raida, sutrikdytas vidinis vystymasis. Literatūra buvo priversta laiduoti komunistinę ideologiją ir šlovinti socializmo statymą.

Šiuo laikotarpiu Tibete įgyti išsilavinimą tibetiečių kalba galėjo tik pasiturinčių šeimų vaikai privataus švietimo būdu arba tie, kurie turėjo apsiskačiusių religinio išsilavinimo giminaičių. Kiti mokėsi kinų kalba, daugelis partinėse mokyklose arba Tautinių išlaisvinimo pajėgų komiteto įsteigtose tautinių mažumų mokyklose. Jose išaugo pirma kinų kalba kuriančių tibetiečių rašytojų karta. Taip nuo XX a. penktojo dešimtmečio Tibete lygiagrečiai ėmė plėtotis kinų ir tibetiečių kalbomis kuriamos literatūros.

Kultūrinės revoliucijos laikais visoje Kinijoje vykdyta unifikacijos politika, kuria buvo

siekiama niveliuoti atskirų tautų identitetus. Remiantis šūkiu „Šalin keturias atgyvenas“⁵, visos tibetiečių visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo sritys buvo puolamos ir naikinamos. Šiuo laikotarpiu literatūra paversta žmonių kontrolės, asimiliavimo ir indoktrinavimo priemone. Be propagandinės medžiagos ir keliolikos iš kinų kalbos verstų politinių straipsnių, per kultūrinės revoliucijos metus nepasirodė nė vienas leidinys tibetiečių kalba.

Po 1980 m. prasideda naujas tibetiečių literatūros periodas.

Mao mirtis atnešė permainas visoje Kinijoje. 1978 m. gruodį XI partijos suvažiavimas, paveiktas inteligentijos reikalavimų, priėmė laisvesnės politikos gaires, pradėjusias naują kinų literatūros etapą. Buvo reformuota ir tautinių mažumų politika – asimiliacinę pakeitė kultūrinės autonomijos politika, suteikusi tibetiečių menininkams tam tikrą laisvę kultūrinio identiteto raiškoje. Anot daugelio tibetiečių kritikų, modernioji tibetiečių literatūra prasideda 1980-aisiais⁶. Tais ir vėlesniais metais pasirodė daugybė literatūrinių periodinių leidinių. Kadangi kultūrinė spauda autoriams buvo vienintelė publikavimosi galimybė, tibetiečių literatūros raidoje ji suvaidino itin svarbų vaidmenį.

1980-ieji - moderniosios literatūros pradžia

Praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio pradžioje Tibeto inteligentiją, panašiai kaip ir Kinijos, apėmė „kultūrinė karštligė“, tiesa, Tibete įgavusi savitus pavidalus. Dalis raštingų tibetiečių nukreipė žvilgsnius į klasikinę literatūrą, kiti pasinėrė į šiuolaikinės tematikos paieškas. Dauguma mokslininkų, vienuolių ir rinpočių (lamų inkarnacijų) laikėsi tos nuomonės, kad ką tik gautą laisvę reikėtų išnaudoti klasikinės tibetiečių literatūros paieškoms ir išsaugoti tai, ką dar galima išsaugoti. Daugelis vienuolynų ir privačių bibliotekų buvo sunaikintos, tačiau išlikusius klasikinius raštus imta leisti iš naujo. Šis periodas buvo tekstų tibetiečių kalba leidybos renesansas, jie tapo prieinami plačiam skaitytojų ratui.

Klasikinių tekstų leidybos pakilimą lydėjo ir vis gausesnė tibetiečių kalba leidžiama grožinė literatūra, pirmiausia poezija, novelistika ir eseistika.

Pirmą literatūrai skirtą periodinį leidinį, pavadintą „Tibeto literatūra ir menas“ („Bod kyi rtsom rig rgyul tsal“), įsteigė Tibeto autonominio regiono rašytojų sąjunga. Leidinys siekė tapti naujosios tibetiečių literatūros forumu, tačiau rengiant pirmą numerį leidėjams nepavyko prikalbinti nė vieno tibetietiška rašančio autoriaus. Nepavyko rasti ir jokio per praėjusį dešimtmetį parašyto grožinio teksto tibetiečių kalba⁷.

Tad pirmas „Tibeto literatūros ir meno“ numeris buvo sudarytas iš verstinių tekstų, kuriuos kažkada parašė tibetiečių autoriai apie Tibetą kinų kalba ir kurie jau anksčiau buvo publikuoti Kinijos kultūrinėje spaudoje. Apsakymų tema – Tibeto feodalinės klasės padarytas blogis, vargingas išnaudojamųjų gyvenimas ir iš tų „tamsių laikų“ išvadavusių Tautinių išlaisvinimo pajėgų heroizmas. Pamatinis apsakymų tikslas buvo įtikinti kinų skaitytojus, kad Tibeto „išlaisvinimas“ buvo moraliai priimtinas veiksmas. Rašiniai sudarė patikimumo ir įtikinamumo išpūdį dėl to, kad jų autoriai buvo tibetiečiai, ligi tol balso teisės neturėję išnaudojamieji, stoję į kovą prieš išnaudotojus.

Tekstai buvo prieinami itin plačiam skaitytojų ratui, nuolat perspausdinami, nagrinėjami mokyklose.

Natūraliai kyla klausimas, kodėl į tibetiečių kalba publikuojamą leidinį reikėjo įtraukti apsakymų vertimus iš kinų kalbos? Nejuo nebuvo tibetiečių rašytojų, rašiusių tibetietiška? 1979 m. vienas švedų žurnalistas atvyko į Lhasą norėdamas pakalbinti vietinius rašytojus, tačiau Tibeto autonominio regiono meninio skyriaus darbuotojai, jų pačių nuostabai, nesugebėjo nurodyti jokio autoriaus. Netrukus po šio įvykio buvo priimti reglamentai, skatinantys grožinės literatūros tibetiečių kalba leidybą⁸. Vėliau kritikai aiškino, kad autoriai nerašė tibetietiška dėl to, kad nebuvo įsitikinę, ar partija leidžia. Ciniškesnis paaiškinimas – kad „Tibeto literatūros ir meno“ pirmame numeryje publikuoti apsakymai buvo tyčia atrinkti taip, kad savo stiliumi ir turiniu tiksliai atitiktų partijai priimtina literatūrinį modelį⁹.

Tačiau į leidinį atrinkti apsakymai kelia dar vieną klausimą: kas yra tibetiečių literatūra? Koks yra jos esminis kriterijus: autoriaus etninė kilmė, tema ar kalba, kuria jis rašo? Atrodo, kad „Tibeto literatūros ir meno“ leidėjai naudojos kilmės ir tibetietiškos tematikos kriterijais.

Po metų Činghai apskrityje Rytų Tibete pasirodė literatūrinis žurnalas „Liūtis“ („Sbrang char“), tapęs populiariausiu literatūrai skirtu leidiniu tarp tibetiečių. Jo leidėjai tikslingai nukrypo nuo „Tibeto literatūros ir meno“ linijos ir ėmėsi publikuoti tik tibetiečių kalba rašančių autorių kūrybą, aiškiai parodydami, kad jiems tibetiečių literatūrą apibrėžia ne jos turinys ar autoriaus tautybė, o pirmiausia kalba, kuria parašytas tekstas.

1980–1984 m. dauguma rašytojų vis dėlto neperžengė tam laikotarpiui būdingų temų ribų: kritikavo senosios visuomenės blogybes, aukštino „išlaisvinimo“ gerį. Literatūra tebebuvo propagandos priemonė, taikomoji jos paskirtis savaime menkino teksto vertę, iškreipė tikrovę. Vis dėlto didelis šio laikotarpio nuopelnas yra klasikinių tibetiečių raštų archajinės kalbos išsaugojimas ir literatūros priartinimas prie gyvosios žmonių kalbos. Taip ji tapo suprantamesnė, lengviau skaitoma.

Visuomeninių pokyčių laikotarpiu, devintojo dešimtmečio pradžioje, Tibeto ateities klausimas padalijo vietinę inteligentiją į dvi grupes. Progresyvistai siekė pokyčių, vystymosi, modernizacijos, prisirišimą prie tradicijos laikė kliūtimi pažangai. O tradicionalistai pabrėžė, kad tibetiečių identiteto pamatas ir tautos išlikimo garantas yra tradicija, todėl kvietė grįžti prie jos. Ši diskusija priminė besiformuojančios inteligentijos Gegužės 4-osios judėjimo diskursą XX a. trečiajame–ketvirtajame dešimtmetyje Kinijoje. Tiesa, skirtumas tas, kad cenzūra tradicionalistams trukdė reikšti savo argumentus¹⁰. Progresyvistai tikėjo, kad pagrindinis Tibeto ateities uždavinys yra atsinaujinimas. Jų nuomone, Tibeto atsilikimo priežastis yra tibetiečių kultūros sustabarėjimas ir negebėjimas prisitaikyti prie naujovių. Ši diskusija vėliau nukrypo į svarstymus apie tibetiečių identitetą, apie tai, ką reiškia būti tibetiečiu ir kaip galima atgaivinti tibetiečių kultūrą bei tautinį pasididžiavimą.

Uoliausias progresyvistas buvo Döndrupas Gyelis (Don grub rgyal)¹¹, laikomas moderniosios tibetiečių literatūros pradininku ir talentingiausiu atstovu. 1983 m. pasirodė garsusis jo eilėraštis „Jaunystės krioklys“ („Lang tsho’i rbab chu“), Tibete

sukėlęs tikrą sensaciją. Eilėraštis buvo itin naujoviškas ne tik savo forma, bet ir drąsiu turiniu. Pirmą kartą tibetiečių autorius prisilietė prie nacionalinio tapatumo temos. Eilėraščio adresatas – jaunimas, į kurį kreipiamasi skatinant imtis modernizacijos kaip kultūros ir tautinio pasididžiavimo susigrąžinimo priemonės. Nors Döndrupas Gyelis kritiškai vertino tradicijas, jis nesiklioje „tamsios praeities“ ir „šviesios ateities“ priešprieša, nesileido į politines užuominas apie dabartį. Skaitytojus jis kvietė suabejoti jėga ir valdžia, nurodydamas kitokią tibetiečių literatūros kryptį nei partija.

Döndrupo Gyelio politinėse nuostatose pasididžiavimas Tibetu ir tibetiečių tapatybe sumišo su religinių ir tradicinių politinių institucijų kritika, nes kaltino šias dėl Tibeto atsilikimo. Dėl atviros paniekos religinėms institucijoms rašytojas užsitraukė tradicionalistų nemalonę. Jo apsakymas „Rinpočė“¹² pasakoja apie korumpuotą lamą, kuris yra ir neišprusęs, apgaudinėja patiklius žmones, savo valdžią naudoja turto siekimui ir moterų viliojimui¹³. Nors vyresnės kartos atstovai skeptiškai vertino Döndrupą Gyelį, jaunimui jis tapo tikru herojumi, nepataikaujančio rašytojo, savo kūryboje geriausiai atskleidusio tikruosius Tibeto žmonių jausmus, pavyzdžiu¹⁴.

Po 1985 m. tibetiečių literatūroje atsirado nauja tema, padiktuota partijos naujosios politikos, kurios šūkis „Ketverto nusikaltimų atskleidimas ir keturi pagyrimai modernizacijai“ reiškė senojo režimo pasmerkimą ir naujos Dengo Xiaopingo vyriausybės šlovinimą. Tuo metu pirmą kartą leista atvirai kalbėti apie laikotarpį po „taikaus išlaisvinimo“. Pasirodė nemažai apsakymų apie kultūrinės revoliucijos atneštas kančias. Kaip ir kolegos Kinijoje, tibetiečių autoriai nevengė trauminės patirties nagrinėjimo.

Iš naujuoju metodu kuriamo meno partija reikalavo, kad jis turėtų ryšį su Tibeto praeitimi, tačiau tuo pat metu vestų skaitytoją į naują socialistinį etapą po KKP sparnu. Slapta viltasi, kad remiantis literatūra pavyks sukurti tokią pasaulietinę tradiciją, kuri išstums religiją iš aukščiausios visuomeninės ir privačios moralės pozicijos. Iš naujos kartos rašytojų reikalauta kovoti už socialistinę modernizaciją, o jų kūryba savo turiniu turėjo tapti sektinu pavyzdžiu. Naujosios politikos meno pareiga – skatinti žmones „atverti savo mentalinius horizontus ir įsileisti naują Kinijos socialistinį modernizmą“¹⁵.

XX a. devintojo dešimtmečio viduryje daugiausia publikuojami autoriai, be Döndrupo Gyelio, buvo Rebkongas Dorjė Kharas (Reb kong rdo rje khar), Lhagyelis Tseringas (Lha rgyal tse ring), Chaktaras Bhumas (Lcags thar 'bhum), Gonpo Tashi (Mgon po brkra shis).

Jų herojai – klajokliai, valstiečiai, vietiniai tarnautojai, vienuoliai, mokiniai. Įprastos temos – tradicijos ir modernizacijos konfliktas, švietimas, santuoka (vedybos pagal šeimų susitarimą, bėdoje paliktos merginos). Visuomenines problemas gvildenančiuose grožiniuose tekstuose smerkiama korupcija, peikiami vis didesnę valdžią įgyjantys tarnautojai. Senos visuomeninės santvarkos kritikavimas, pavyzdžiui, religinių institucijų kritika, iš pažiūros gali atrodyti kaip marksizmo įtaka. Tačiau tokia autorių pozicija didžiąja dalimi kyla iš nuoširdaus tikėjimo, kad Tibetui iš tikrųjų reikia pokyčių.

Devintojo dešimtmečio pabaigoje, išbandant oficialiai reiškiamos tolerancijos ribas,

pamažu išsiplečia temų ir stilių įvairovė. Autoriai neberašo vien Tibeto tema, bet, bliūkstant socialistinio realizmo modeliui, išnaudoja, pavyzdžiui, magiškojo realizmo galimybes, jungdami realybės ir pasąmoninės tikrovės įvykius. Cenzūra taip pat tapo nuosaikesnė, peržengdama vienintelės kūrinio interpretacijos galimybę. Autoriai galėjo išeiti iš uždaro Tibeto aktualijų rato ir tyrinėti universalią žmogišką patirtį.

Tibetiečių kultūros atgimimas vedė link nacionalinio tapatumo išsaugojimo ambicijų, kurios pačioje devintojo dešimtmečio pabaigoje galiausiai išsiveržė nepriklausomybės siekiu. Jį užgriuvusios sankcijos palietė visas tibetiečių gyvenimo sritis, taip pat ir literatūrą. Rašytojai ir leidėjai buvo verčiami dalyvauti politiškai „auklėjamuosiuose“ susirinkimuose, imta griežčiau kontroliuoti, kas rašoma ir kas publikuojama. Cenzūra tai atslūgdavo, tai vėl sugriežtėdavo, tai priklausė nuo politinių pokyčių, nestabilumą, atsitiktinio vieno ar kito partijos sekretoriaus viešo pareiškimo ar nutarimo.

Iš tuo metu publikuojamų tibetiečių autorių žinomiausi yra Puntsogas Tashi (Phun tsoogs bkra shis)¹⁶, Tsheringas Döndrupas (Tshe ring don grub)¹⁷, rašytoja Yangtsokyi (G. yang mtso skyid)¹⁸, Tashi Pendenas (Bkra shis dpal ldan), Lhagyelis Tseringas (Lha rgyal tse ring). Jie taip pat dažniausiai tibetiečių kultūrą laikė atsilikusia, bet į praeitį ir tradicijas žvelgė nostalgiskai. Nesiekdami įveikti šio konflikto savo kūryboje, beveik nesiūlė iškilusių visuomeninių problemų sprendimo.

Kinijoje Tibeto diskurse vyraujantys Tibeto simboliai yra klajoklių gyvenimas, Tibeto gamtovaizdis, budizmas, vienuolynai. Oficialiai rašytojai buvo skatinami etnizuoti savo kūrybą ir, pasitelkiant etnografinę butaforiją, literatūroje kurti autentišką Tibeto atmosferą. Rašytojai ir naudoja etnografinius įvaizdžius, taip sustiprindami oficialų stereotipą, kad jų kūryba iš tikrųjų atspindi savą (tibetiečių) požiūrį.

Ar tibetiečiai skaito šiuolaikinę literatūrą? Vieni sako, kad taip, kiti – kad šioji jų nedomina, nes jos nesupranta. Visose amžiaus grupėse yra manančių, kad vienintelis skaitymo tikslas – gilinimasis į religinius tekstus, tačiau nemažai žmonių – daugiausia jaunimas – su pasimėgavimu skaito ir šiuolaikinius autorius. Galima teigti, kad tam tikro lygio moderniosios literatūros kultūra Tibete egzistuoja, tačiau sunku spręsti apie jos mastą.

Aišku viena – didesnę skaitytojų ratą pasiekia tibetiečių literatūra, rašoma kinų kalba. Nuo devintojo dešimtmečio vidurio vis daugiau tibetiečių autorių kuria kinų kalba. Kas jie ir kaip susiklostė ši aplinkybė, kaip ją vertina kritika, ar šios kalbos pasirinkime esama teigiamų pusių? Tolesniuose skyriuose bandysiu atsakyti į šiuos klausimus.

Kinijos švietimo sistema ir tibetiečių kalbos įstatymas

Po „iðlaisvinimo“ gimusi kiniðkai rašančių tibetiečių rašytojų karta tapo Kinijos švietimo sistemos auklėtiniais. 1952 m. Kinijos vyriausybė Tibete įvedė valstybinio švietimo sistemą, įsteigė pirmąsias valstybines mokyklas Lhasoje. Nors pradžioje mokiniai buvo lavinami tibetiečių kalba, bėgant metams jos vartojimą paveikė begalė politinių kampanijų¹⁹. Po 1980 m. reformų buvo matyti tibetiečių kalbos gražinimo ženklų, tačiau 1984 m. užsimota galutinai įteisinti tibetiečių kalbos apribojimo įstatymą švietimo sistemoje: nuo tol ugdymas švietimo įstaigose vyko tik kinų kalba²⁰. Tibetiečių kalbos gražinimui į švietimą liko dar mažiau galimybių po 1987 m. Lhasoje

įvykusių tibetiečių protesto akcijų.

Amdo apskrities Rytų Tibete situaciją nusakė tuometinis Landžou aukštosios mokyklos tibetiečių literatūros dėstytojas Pema Bhumas, suskaičiavęs, kad 1979 m. iš 37 studentų tik 5 mokėjo rašyti ir skaityti tibetietiška, o 1983 m. – jau nė vienas, tad tibetiečių literatūra buvo dėstoma kinų kalba. Oficialų valstybės požiūrį į švietimą tibetiečių kalba atspindi Sičuanos partijos sekretoriaus 2000 m. kovo pareiškimas, kad tibetiečių švietimas tėra nereikalingas valstybės lėšų švaistymas²¹. Šiandien jau yra tibetietišku vidurinių mokyklų, tačiau bėda ta, kad siekiantieji aukštesnės pakopos mokslų privalo laikyti egzaminus – net ir pačios tibetiečių kalbos – kinų kalba. Tad tėvai, linkintys vaikams geresnės ateities, mieliau leidžia juos į kiniškas mokyklas.

Dėl šių priežasčių jau kelios tibetiečių kartos baigė mokyklą, kurioje pagrindinė ugdymo kalba buvo kinų. Tad nenuostabu, kad daugelis tibetiečių rašytojų kaip literatūrinės raiškos priemonę linksta rinktis kinų kalbą.

Tibetiečių literatūros kalba

Devintojo dešimtmečio antroje pusėje tarp tibetiečių rašytojų ir kritikų užvirė diskusijos, ar galima rašyti tibetiečių literatūrą kita nei tibetiečių kalba. 1987 m. leidinyje „Tibeto studijos“ („Bod ljongs zhib ’jug“) šia tema pasirodė du įtakingi straipsniai²². Jų autoriai laikosi nuomonės, kad tibetiečių literatūrą galima kurti tik tibetiečių kalba. Daugelyje vietų pabrėžiama, kad tibetiečių kūryba kinų kalba yra apgailėtina bei juokinga ir nepritariama, kad šie tekstai galėtų atstovauti tibetiečių literatūrai.

Autorių nuomone, definicijos ir klasifikacijos kriterijai yra neteisingi. Kinijoje „tautinių mažumų literatūrai“ ir „tibetiečių literatūrai“ priskiriami tekstai pagal jų autorių etninę kilmę, nors didžioji jų dalis parašyta kinų kalba. Tekstai tibetiečių kalba yra ignoruojami, o kinų kalba kuriama literatūra dažnai apdovanojama, skatinama ir populiarinama kaip autentiškas tautinės mažumos balsas. Tibetiečių kalba kuriantys autoriai retai tampa žinomi už siauro skaitytojų rato ribų, o tautinėms mažumų literatūroms skirtus apdovanojimus gauna tik kūriniai kinų kalba. Minėtų straipsnių autorių nuomone, šie klasifikavimai ir skirstymai yra klaidinantys ir užgožiantys tautinėmis kalbomis parašytus tekstus. Kritikai pažymi, kad leidiniai kinų kalba leidžiami gerokai didesniais tiražais, pasiekia platų skaitytojų ratą, o tibetietiška spauda prieinama gerokai siauresniam skaitytojų ratui, leidžiama kukliais tiražais. Tačiau juos piktnaiva ne tiražų dydžiai, o tai, kad kiniškai parašyti tibetiečių tekstai priskiriami prie „mažumų / tibetiečių literatūros“ ir todėl pristatomi kaip tibetiečių literatūros reprezentantai. Tačiau, kita vertus, pritariama nuomonei, kad rašymas kinų kalba turi ir teigiamą pusę – leidžia tekstui pasiekti didesnę auditoriją ir perteikti Tibeto tikrovę iš pirmų lūpų, aptarti tautinės mažumos problemas.

Panašios diskusijos dėl literatūroje vartojamos kalbos žinomos valstybėse, kuriose buvo perimta kolonistų kalba, pavyzdžiui, Indijoje arba Afrikos šalyse. Ši kalbos pakeitimą kolonizuotų tautų literatūrose Edwardas Saidas pavadino „perėjimu“, kviečiančiu į pokalbį valdančiuosius ir griaušančiu reprezentacijos ir stereotipų autokratiją literatūriname diskurse²³. Į rašymą kinų kalba galbūt galima žvelgti kaip į priemonę, suteikiančią tibetiečių autoriams balsą kalbėti apie save ir savo tautą, taip

priminti apie savo buvimą ir tapatybę. Ši kalbos strategija gali būti labai vaisinga, nes suteikia tibetiečiams galimybę kreiptis į kinų skaitytojus, aprašyti savo istoriją ir kultūrą iš pačių tibetiečių perspektyvos.

Kiniškai rašantys tibetiečių autoriai

Gengas Yufangas savo knygos „Modernioji tibetiečių literatūra“ („Zangzu dangdai wenzue“) įžangoje rašo, kad tibetiečių autoriai 1980–1994 m. publikavo 700 apsakymų, iš kurių 300 tibetiečių kalba, kiti – kinų. Autorius nenurodo, ar šis skaičius žymi ir už Tibeto autonominio regiono ribų parašytus kūrinius. Vis dėlto aišku, kad didesnė dalis tibetiečių rašytojų rašo kinų kalba.

Kiniškai rašančius tibetiečių autorius galima skirti į dvi grupes. Jos atspindi kartu skirtumus, nulemiančius ne tik kitokią tematiką bei stilistiką, bet ir nevienodą rašytojų istorinę ir estetinę patirtį. Vyresnės kartos kūryba politizuota, analizuojanti ir perteikianti tibetiečių kultūrą partijos preferuotomis semomis.

Antrai grupei priklauso jaunieji rašytojai, gimę šeštojo dešimtmečio pabaigoje ar septintajame dešimtmetyje. Tai autoriai, įgiję Kinijos švietimo sistemos išsilavinimą ir dažnai arba nemokantys rašyti tibetietiškai, arba geriau mokantys kiniškai nei tibetietiškai, tad mieliau vartojantys kinų kalbą. Politika jų nedomina, arba bent jau neliečia jos savo kūryboje. Kūrėjų santykis su Tibetu taip pat kitoks, veikiausiai paveiktas Kinijos intelektualinio elito ir skaitytojų domėjimosi Tibetu²⁴.

Jaunosios kartos žymiausi autoriai yra Tashi Dawa²⁵, Alai²⁶, Sebo²⁷, rašytoja Yang Zhen²⁸, Geyangas²⁹, Medonas.

Jų kūryboje, kaip ir postkolonijinėje literatūroje, nagrinėjamos įtampos tarp *aš* ir *kiti*, *vietinis* ir *svetimas*, *tradicinis* ir *modernus*, *praeitis* ir *dabartis*, *centras* ir *paribiai*. Kūryba dažnai atspindi egzotiškąją Tibeto pusę – nuo dvasinės ir mistinės budizmo tradicijos iki ciklinio laiko sampratos ir antgamtinių reiškinių. Be senąjį Tibetą idealizuojančių pasakojimų, joje esama ir siurrealistinių Tibeto ateities vizijų. Šalia senojo Tibeto įkvėptų pasakojimų atsiranda modernaus miesto atgarsių: iš karaokės barų trinksintis rokenrolas, į muštynes įsivieliantis džinsuotas jaunimas, saulės akiniais pasidabinę vienuoliai, priešais užėigą žaidžiantys biliardą.

Rašytojai dažnai rašo iš daugiakultūrio kūrėjo žiūros lauko³⁰, vienu metu ir iš išorės, ir iš vidaus vaizduoja mažumos kultūrą ir jos konfliktus. Jie reiškia simpatijas mažumos kultūrai, tačiau išsako jas iš dominuojančios kultūros perspektyvos. Šių rašytojų temos kur kas labiau traukia dominuojančios / kinų arba Vakarų kultūros nei mažumos / tibetiečių realybę išgyvenančius skaitytojus.

Europos tautinių valstybių atstovams gali atrodyti keista, kad nacionalinę literatūrą galima rašyti ne nacionaline kalba, kad tautinė mažuma rašo ne savo kalba. Tačiau šis reiškinys daugelyje kolonijinę praeitį menančių valstybių yra kone natūralus. Didžioji dalis mums pažįstamos indų arba afrikiečių literatūros parašyta ne nacionaline, o kuria nors Europos kalba. „Ar moralu atsisakyti gimtosios kalbos ir priimti kitą? Tai skamba kaip žiauri išdavystė, kelianti kaltės jausmą. Tačiau aš neturiu kito pasirinkimo. Gavau šią kalbą ir ją ketinu vartoti“, – kalbėjo Nigerijos rašytojas Chinua Achebe³¹. Panašioje padėtyje atsidūrė ir kiniškai rašantys tibetiečių autoriai. Tik jų

atveju tai gali atrodyti dar žiauresnė išdavystė. Esminė tautos išlikimo sąlyga yra kalbos išsaugojimas. Atrodo, būtent to tibetiečių rašytojai nedaro. Kūryba kinų kalba tampa jų ataskaita apie tibetiečių tautinės mažumos esatį ir pasmerkta gyvuoti kinų raštijos paribiuose. Tibetiečių autoriai gerai išmano abi kultūras ir iš dominuojančios kultūros pozicijų geba sėkmingai perteikti mintis, tačiau tibetiečių skaitytojai nenoriai pripažįsta juos kaip autentiškos tibetiečių literatūros atstovus, motyvuodami tuo, kad jų kūryboje atsispindi išorinio stebėtojo žvilgsnis. Kritikai teigia, kad kinų kalba rašantys autoriai, nors ir neišsižada priklausymo tibetiečių kultūrai, tačiau, užuot gvildenę kolektyvinę tibetiečių patirtį, leidžiasi į asmeninių dilemų ir savo vidinio susiskaidymo tyrinėjimus.

Laviravimas tarp dviejų kultūrų šios kartos rašytojus įtraukė į du visiškai skirtingus pasaulius, iš kurių nė vienam jie nepriklauso iš tikrųjų. Vienintelis būdas, kuriuo autoriai gali reikšti savo savitumą – „pakilti virš savo (nacionalinės) teritorijos“³² ir kurti tarpinę sferoje tarp kinų ir tibetiečių kultūros.

Diskusija dėl tibetiečių kalbos ir literatūros, autorių kritika pirmiausia liečia kiniškai rašančius tibetiečius. O daugelis išeivijoje gyvenančių tibetiečių kuria anglų kalba ir savo tėvynainiams nekelia ypatingo priešiško. 2000 m., netrukus po to, kai Kinijos Liaudies Respublikoje gyvenantis Alai buvo pagerbtas Mao Zedongo literatūros premija, Indijoje gyvenantis tibetiečių rašytojas pelnė *Crossworld* premiją, skiriamą už geriausią Indijos anglakalbį romaną. „Šerloko Holmsio mandalos“ („The Mandala of Sherlock Holmes: The Adventures of the Great Detective in India and Tibet“) autorius yra garsus tibetiečių išeivijos aktyvistas ir politinis eseistas Jamyangas Norbu.

Ar tai indų, ar tibetiečių romanas? Ko gero, ir vienu, ir kitu. Rašytojo kūryba remiasi į tibetiečių identiteto ir Tibeto istorijos pamatą, tačiau autoriaus istorinei patirčiai lygiai taip pat priklauso britų kolonizacija, Kinijos įtaka Tibetui bei emigracija į Indiją.

Istorija perbraižė Tibeto sienas, kartu išplėsdama tibetiečių patirtį, kuri, nors ir skleisdamosi tibetiečių, kinų, anglų kalbomis, vis dėlto išauga iš tibetiečių identiteto ir kviečia skaitytojus priimti jos daugiaspalviškumą kaip vientisą visumą.

1 Cabezón J. I. & Jackson R. R. (red.). *Tibetan literature: Studies on Genre*. – Ithaka: Snow Lion, 1996.

2 Vanggyal T. *The Tale of the Incomparable Prince* / Vert. Beth Newman. – New York, 1997.

3 Metodas gyvavo iki pat XX a. aštuntojo dešimtmečio pabaigos, kada Dengo Xiaopingo vyriausybė atskleidė Ketverto nusikaltimus ir priėmė nutarimą dėl naujo meno kūrybos metodo, kurio tebesilaikoma iki šiol.

4 Šūkis „Tarnauti socializmui, tarnauti liaudžiai“ tebegalioja oficialiame kinų literatūros diskurse, tik pastaraisiais metais šios pareigos apsikeitė vietomis.

5 Senosios vertybės, senoji kultūra, senieji papročiai, senasis mąstymas.

6 Sąvokoje „modernioji literatūra“ (kin. *xian-dai wenxue*, tib. *gsar rtsom*) slypi ne tik nuoroda į esamą laiką, bet ir į „naująjį socialistinį etapą“. O terminas „šiulaikinė

literatūra“ (kin. *dangdai wenxue*, tib. *deng rabs rtsom rig*) žymi ne tik teksto šiuolaikiškumą, bet ir, palyginus su moderniaja literatūra, tolesnę pažangą, užtikrinamą socialistinės revoliucijos. Kinijoje tebevyksta debatai apie literatūrinės terminijos vartojimą ir galimas jos variacijas.

7 Tsering S. The Waterfall and Fragrant Flowers. The development of Tibetan Literature since 1950 // Tibetan Bulletin. – 2001 (8). – P. 21.

8 Genpa T. Bod kyi rtsom rig gsar pa 'i skyed tshal // Bod kyi rtsom rig rgyul tshal 2. – 1997. – P. 16 (Moderniosios tibetiečių literatūros gimimas).

9 Rigpel. Dus skabs gsar pa 'i bod yig rtsoms sgrung gi 'phel phyogs // Bod kyi rtsom rig rgyul tshal 1. – 1992. – P. 29 (Moderniosios tibetiečių literatūros raida).

10 Kaip rašė Shakya Tseringas, tradicionalistai slapta vylėsi, kad tradicijų atgaivinimas ir priešinimasis modernizacijai galėtų grąžinti Tibetui nepriklausomybę. Žr.: Tsering S. The Waterfall and Fragrant Flowers. – P. 23.

11 Döndrupas Gyelis gimė 1953 m. Činghai apskrityje, 1985 m. nusižudė. Žr.: Stoddard H. Don grub rgyal (1953–1985) – Suicide of a Modern Tibetan Writer and Scholar // Tibetan studies. – T. 2: Proceedings of the 6th Seminar of the International Association for Tibetan Studies, Fagernes, 1992 / Sud. Kvaerne P. – Oslo: The Institute for Comparative Research in Human Culture, 1994. – P. 825–836; Bhum P. The life of Dhondup Gyal: A Shooting Start hat Cleaved the Night Sky and Vanished // Lungta 9 (1995). – P. 17–29.

12 Gyel D. Sprul sku // Sbrang char 1, 1983. – P. 2–24.

13 Iš pažiūros apsakymas remiasi marksistine religijos samprata. Tačiau ne tik dėl ideologijos, bet ir dėl to, kad autoriui iš tikrųjų rūpėjo gvildinti melagingo tikėjimo problemą. Įvairiuose Tibeto visuomenės sluoksniuose tebediskutuojama apie religinių institucijų reikšmę. Progresyvistų nuomone, vienuolynai sugeria didžiulį Tibeto potencialą ir palieka nedaug jaunimo, galinčio atsakingai reikštis visuomeniniame gyvenime ir padėti svariai spręsti Tibeto problemas. O tradicionalistai savo vaikus atiduoda į vienuolynus ne tik dėl to, kad siekia palaikyti tradicijas, bet ir trokšdami atskirti juos nuo santvarkos, kuriai nenori tarnauti.

14 Iš draugų atsiminimų žinoma, kad rašytojas smerkė kinų valdžią, tačiau dar labiau – sustabarėjusį tibetiečių mąstymą. Testamente rašė, kad savo savižudybe siekia pažadinti tibetiečių tautą.

15 Tsering S. The Waterfall and Fragrant Flowers. – P. 25.

16 Puntsogas Tashi gimė 1959 m. Tibete, Zhikatse. Baigė pedagoginį institutą, keletą metų mokytojavo. Vėliau 1980 m. įsteigtame Tibeto universitete studijavo sinologiją. Pradėjo publikuoti esė kinų kalba, tačiau vėliau perėjo prie tibetiečių kalbos. Nuo 1987 m. dirbo Tibeto studijų institute Pekine, išleido nemažai apsakymų ir romanų, tačiau labiausiai išgarsėjo trumpomis humoristinėmis istorijomis, atitinkančiomis kinų literatūros žanrą *xiangsheng*. Tai humoristiniai, žodžių žaismo kupini pokalbiai, išjuokiantys kokią nors žmogaus prigimtį ar visuomeninę blogybę. Pokalbiai

ekranizuoti Lhasos televizijoje, jie tapo itin populiarūs. Dirbo vertėju, redaktoriumi. Šiuo metu Tibeto rašytojų sąjungos žurnalo „Tibeto folkloras“ („Xizang Minsu“), leidžiamo kinų kalba, vyriausiasis redaktorius.

17 Tsheringas Döndrupas gimė 1961 m. Činghai apskrityje sutibetėjusių mongolų šeimoje. Rašo tibetiečių kalba. Iki keturiolikos metų piemenavo, vėliau pradėjo lankyti mokyklą, Siningo universitete įgijo tibetiečių filologijos diplomą. Mokė klajoklių vaikus, dirbo teisės ir socialinės politikos srityje. Išleido porą apsakymų rinkinių, parašė du romanus: „Protėviai“ („Mes po“, 2000) ir „Migla“ („Smug pa“, 2002). Jo satyriniai tekstai labai populiarūs tarp įvairių kartų skaitytojų. Dažnai minimas tarp mylimiausių rašytojų. Skepticizmu ir klajoklių humoru praturtintą kūrybą įkvepia klasikiniai tibetiečių tekstai, ypač auklėjamosios paskirties vad. delog istorijos – pasakojimai mirusių žmonių, kurie dėl kokios nors svarbios priežasties grįžta į gyvųjų tarpą ir liudija pomirtinio gyvenimo įvykius.

18 Yangtsokyi gimė 1963 m. klajoklių šeimoje Rytų Tibete. Vaikystėje daug kartų teko nutraukti mokslus, nes reikėjo ganyti šeimos kaimenę, bet 1988 m. pavyko baigti Langzhou aukštąją mokyklą. Užsiėmė švietėjiška veikla, gimtuosiuose kraštuose rūpinosi moterų teisėmis, šiuo metu teikia teisinius patarimus Chabchoje. Po pirmojo apsakymo „Gyvenimas ganykloje“, nagrinėjančio tėvų suplanuotos santuokos skaudulius, autorė sulaukė palankaus įvertinimo, dėkingų skaitytojų laiškų. Kūryboje kritikuoja „atsilikusį mąstymą“. „Reikia žadinti žmones. Kitos tautos jau pažengė į priekį, dabar mūsų eilė“, – sakė viename interviu. Dėl užimtumo ilgai nerašė. 2003 m. pasirodė autobiografinių bruožų turintis romanas „Juodosios jako odos palapinės sapnas“ („Sbra nag gi rmi lam“), kuriame realizmo dvasia aprašė Tibeto klajoklių gyvenimą.

19 Heberer T. China and its National Minorities, Autonomy or Assimilation? – London: Armonk, 1989.

20 Bass C. Education in Tibet. – London: Zed Books Ltd, 1998. – P. 232-234.

21 South China Morning Post. – 2000. – Kovo 14.

22 Daugiau žr. (vengrų k.): Madaras T. R. Identitás és nyelvek: a tibeti irodalom ötven éve // Kristályfény. Tanulmányok / Sud. Birtalan Á. – Rákos A. – ELTE, BTK, Belső-ázsiai Tansék-MTA, Altajisztikai Kutatócsoport, 2005. – P. 747-761.

23 Said E. Orientalism. – London: Routledge and Kegan Paul, 1978.

24 Nuo devintojo dešimtmečio vidurio tarp Kinijos intelektualų Tibetas tapo savotiškai madingas. Iki tol Tibetas kinų literatūroje buvo aprašomas kaip atsilikęs ir primityvus kraštas, kol Kinijos „šaknų ieškotojai“ (xungeng wenxue) ir avangardo rašytojai atrado mistiškąjį ir egzotiškąjį Tibetą. Tibetas jiems reiškė filosofinę ir religinę atsvarą bei vertybinę alternatyvą komerciniam Kinijos racionalizmui.

25 Tashi Dawa (Bkra shis zla ba, kin. Zhaxi Dawa) – populiariausias tibetiečių rašytojas Kinijoje, Tibeto rašytojų sąjungos pirmininkas, prieštarigai vertinama figūra. Gimė 1959 m. Batango apskrityje kinės ir tibetiečio šeimoje. Kinai jį laiko tibetiečių rašytoju, o tibetiečiai – kinų. Baigęs mokyklą 1974 m. mokėsi piešimo, dirbo

scenografu ir dramaturgu Lhasoje, Nacionalinėje Tibeto dramos draugijoje. 1978 m. Pekine baigė dramaturgų kursus. 1979 m. publikuotas pirmas apsakymas – idealistinė-realistinė istorija apie kultūrinės revoliucijos laikus. Ankstyvoji kūryba nagrinėjo Tibeto modernizaciją ir atnežė autoriui pripažinimą. Visoje Kinijoje didelio susidomėjimo sulaukė vėlesni apsakymai „Tibetas: mistiškieji metai“ („Xizang: yinmi sui yue“, 1985) ir „Tibetas, siela odos skiautėje“ („Xizang, ji zai bisheng jieshang de hun“, 1986), pelnę nemažai apdovanojimų. Juose, panašiai kaip Tibeto senosiose kronikose, istoriniai įvykiai pinasi su mistiškais elementais, nagrinėjamos Tibeto temos. 1993 m. išleido romaną „Nevaldoma Šambala“ („Saodong de Sambhala“) ir apsakymų rinkinį „Tibetas: mistiškieji metai“ (laikomas svarbiausiu kūrinium). Vėliau rašė esė, kelionių apybraižas, televizijos ir dokumentinių filmų scenarijus.

26 Alai gimė 1959 m. tibetiečių valstiečių šeimoje Markhamo apskrityje, kur baigė mokyklą, vėliau įgijo pedagogo kvalifikaciją. Devintajame dešimtmetyje mokytojavo įvairiuose kaimuose. Nuo 1982 m. publikuoja eilėraščius. Rašo tik kiniškai, bet nagrinėja Tibeto realybę. 1989 m. išėjo realistinių apsakymų rinkinys „Išblukusios kraujo dėmės“ („Jiunian de xueji“), 1990 m. – eilėraščių rinkinys „Suomo upė“ („Suomo he“). 1998 m. išleido romaną „Kylančios dulkės“ („Chen ai luoding“), kuriame sutirštindamas spalvas vaizduoja barbarišką Rytų Tibeto gyvenimą prieš Tautinių išlaisvinimo pajėgų atėjimą. Pirmas tibetietis, įvertintas Mao Zedongo premija (2000), aukščiausiu literatūriniu apdovanojimu Kinijoje. Šiuo metu didžiausio Kinijos „Scifi“ žurnalo vyriausiasis redaktorius.

27 Sebo, arba Xu Mingliangas, gimė 1956 m. kino ir tibetietės šeimoje. Po tėvų skyrybų augo su tėvu. Nuo 1975 m. dirbo įvairiose Tibeto vietovėse. Nuo 1982 m. publikuoja esė ir apsakymus. Redagavo laikraštį „Tibetiečių literatūra“ („Xizang Wenxue“). 1991 m. išėjo apsakymų rinkinys „Diena sukas ratu“ („Yuanxing rizi“), kuriame vyrauja budistinis cikliškumo, laiko grįžimo motyvas. Tik suaugęs susidomėjo tibetietiškomis šaknimis, ėmė vadintis tibetiečių rašytoju ir priėmė tibetietišką vardą, tačiau nesugebėjo iki galo susitapatinti su tibetiečių tauta: „Niekada neįsivaizduoju, kad esu namie, kad esu toks, kaip kiti tibetiečiai.“ Nuo dešimtojo dešimtmečio pradžios gyvena Lhasoje, yra Sičuanio literatūros draugijos bendradarbis, rašo pažintinius straipsnius apie Tibetą, rengia tibetiečių literatūros antologijas, kultūrinius leidinius.

28 Yang Zhen gimė 1963 m. Lhasoje, Pekino universitete baigė kinų filologiją. Nuo 1985 m. dirbo kiniško laikraščio „Tibetiečių literatūra“ („Xizang Wenxue“), kur ir pradėjo publikuoti kūrybą, redaktore. Nuo 1994 m. yra Tibeto studijų centro (*Zhongguo Xizang yanjiu zhongxin*) leidyklos redaktorė. Viena iš nedaugelio kiniškai rašančių tibetiečių rašytojų, gerai kalbančių tibetiečių kalba. Anot rašytojos, kinų literatūra pateikia iškreiptą Tibeto vaizdą, todėl rašydama kiniškai siekia jį atstatyti, griauti neteisingus stereotipus apie Tibetą. Apsakymuose skrupulingai aprašo tibetiečių kultūrą, norėdama atskleisti jos vertingumą. 1988 m. pasirodęs apsakymas „Dvasia“ („Wu xingbie de shen“) vėliau buvo išplėtotas iki romano, kuris 1997 m. Kinijoje pelnė geriausio tautinių mažumų romano apdovanojimą bei tapo pirmuoju moters rašytojos romanu tibetiečių literatūroje. Jame pasakojama apie aristokratų šeimos gyvenimą po dukters atidavimo į vienuolyną. Rašytoja vaizdingai aprašo vienuolyno gyvenimą ir ritualus. Per jaunos vienuolės ir kino tarno ryšį simboliškai skatina tibetiečių ir kinų kultūrų dialogą. 1999 m. pagal romaną sukurtas televizijos serialas.

29 Geyangas gimė 1972 m. tibetiečių šeimoje Dhagyabo miestelyje Rytų Tibete. Baigė Nandzingo meteorologinį institutą, kuriame šiuo metu ir dirba, rengia orų prognozes Lhasos televizijoje. 1996 m. mokėsi Pekino Lu Xun literatūros institute kūrybinio rašymo, tais pačiais metais pradėjo publikuoti kūrybą kinų kalba. Tibete kūryba pelnė apdovanojimų.

30 Daugiau žr. (vengrų k.): Szigeri L. A multikulturalizmus esztétikija // Helikon. - 2002 (4). - P. 395-421.

31 Achebe C. The African Writer and the English Language // Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: a reader. - New York: Columbia University Press, 1994. - P. 250.

32 Rushdie S. Imaginary Homelands. - London: Granta Books, 1991.